

Mielenterveys- ja päihdepalvelujen lainsäädäntöuudistus - pikakertaus

Hallitussihteeri
Anu Kangasjärvi

8.5.2023

Mielenterveys- ja päihdelainsäädäntö uudistui 1.1.2023 (HE 197/2022 vp; StVM 24/2022 vp)

- Säädetään mielenterveys, päihde- ja riippuvuuspalveluista sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) ja terveydenhuoltolaissa (1326/2010) eli siellä, missä muistakin sosiaali- ja terveyspalveluista.
 - Mielenterveyslakiin (1116/1990) ja päihdehuoltolakiin (41/1986) jäi vain tahdosta riippumatonta hoitoa ja valtion mielisairaaloita koskeva sääntely.
 - Samalla päihdehuoltolain tahdosta riippumattoman hoidon sääntelyssä oleva hoito väkivaltaisuuden perusteella kumottiin, koska sitä ei ole käytännössä käytetty.
 - Tahdosta riippumattoman hoidon tarkempi arviointi jää uudella hallituskaudella jatkettavassa IMO-hankkeessa tehtäväksi.
- Lait tulivat pääosin voimaan vuoden 2023 alusta lukien – muutamien kohdoin voimaantulo vasta 1.7.2023.
- Uudistuksen tavoitteena:
 - Parantaa palveluja erityisesti parantamalla mielenterveys-, päihde- ja riippuvuuspalvelujen saatavuutta, laatua ja tarpeen mukaisuutta ja vahvistamalla asiakkaan oikeuksia saada näitä palveluja yhdenvertaisesti kaikissa ikäryhmissä.
 - Selkeyttää sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä mielenterveys- ja päihdepalveluissa ja vahvistaa niiden yhteensovittamista.
 - Turvata palvelujen kokonaisuus ja siten myös vähentää tahdosta riippumattoman hoidon käyttöä.
 - Integroida mielenterveys- ja päihdepalvelut lähemmin osaksi muuta sosiaali- ja terveydenhuoltoa.

Uudistuksen myötä hyvinvointialueille budjetoitu lisärahoitus (vuoden -23 tasossa)

Toiminta		Vuosi 2023	Vuosi 2024-
Yhteisösosiaalityö ja etsivä työ		1,02	2,04
Päiväkeskus		0,37	0,75
Työnohjauksen laajennus päihde- ja riippuvuushoitoon		0,35	0,70
Monimuotoinen hoito	Liikkuva ja kotiin vietävä päihdehoito	0,74	0,74
	Liikkuva ja kotiin vietävä mielenterveyden hoito	9,00	9,00
Hoidon jatkuvuus	Laitoshoidosta avohoitoon siirtyminen	2,99	2,99
	Nuorisopsykiatrialta aikuisten palveluihin siirtyminen	1,78	1,78
Yhteensä		16,25	18,00

Mielenterveyden edistäminen ja ehkäisevä päihdetyö

- Mielenterveyden edistämisen ja ehkäisevän päihdetyön uusi pykälä sekä sosiaalihuoltolakiin että terveydenhuoltolakiin (sosiaalihuoltolaki 7 b §, terveydenhuoltolaki 20 §)
- Hyvinvointialueen ja kunnan viranomaisten on yhteistyössä kehitettävä väestön elinolosuhteita siten, että ne vahvistavat mielenterveyttä suojaavia tekijöitä ja ehkäisevät ennalta mielenterveyden häiriöiden syntyä.
- Ehkäisevän päihdetyön osalta viittaus ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä annettuun lakiin (523/2015).
- Hyvinvointialueen ja kunnan vastuista edistää asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä säädetään lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021) 6 ja 7 §:ssä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut

- Uusi 2 a § sosiaalihuoltolakiin ja 8 a §:n täsmentäminen terveydenhuoltolakiin.
- Sosiaalihuoltolain säännöksiä on sovellettava tuen tarpeita vastaavien sosiaalihuollon palvelujen antamisessa ja terveydenhuoltolain säännöksiä lääketieteellisen tarpeen mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon antamisessa.
- Tarkoituksena, että valittavan lainsäädännön ja sitä seuraavat menettelytavat ratkaisi annetun palvelun sisältö eikä se, miten palvelu on hallinnollisesti organisoitu.
- Perusteluissa ([HE 197/2022 vp](#)) esimerkkejä palvelujen sisällöistä, joissa on esiintynyt epäselvyyttä.
- Sote- yhteisessä yksikössä työskentelevillä on tärkeää jokaisella olla ymmärrys, kumpaan kokonaisuuteen kuuluvaa palvelutehtävää omassa työssä toteutetaan ja toimia sen mukaisesti.
- Oikean lain noudattaminen on tärkeää, sillä asiakkaan ja potilaan asema ja oikeudet ovat erilaisia riippuen siitä järjestetäänkö palvelua sosiaalihuollon palveluna vai terveydenhuollon palveluna.

Psykososiaalinen tuki äkillisissä järkyttävissä tilanteissa

- Sosiaalipäivystyksen ja terveydenhuollon yhteistyön ja johtovastuun selventäminen kiireellisessä tilanteessa annetun psykososiaalisen tuen osalta
 - Sosiaalihuoltolain 29 a § ja terveydenhuoltolain 50 a §.
 - Sosiaalipäivystys ja terveydenhuolto toteuttavat psykososiaalista tukea kiireellisissä tilanteissa yhdessä.
 - Sosiaalipäivystys vastaa kiireellisissä tilanteissa psykososiaalisen tuen ensivaiheen johtamisesta ja yhteensovittamisesta.
- Psykososiaalinen tuki äkillisissä järkyttävissä tilanteissa omaksi pykäläksi kumpaankin lakiin
 - Sosiaalihuoltolain 29 b § ja terveydenhuoltolain 50 b §.
 - Sosiaalihuollon psykososiaalisella tuella tarkoitetaan sosiaalityönä ja sosiaaliohjauksena annettavaa välitöntä tukea yksilöille, perheille ja yhteisöille ja tuen yhteensovittamista.
 - Terveydenhuollon psykososiaalisella tuella tarkoitetaan akuuttina kriisityönä annettavaa välitöntä tukea yksilölle, perheelle ja yhteisölle ja tuen yhteensovittamista.
- Kiireellisten tilanteiden psykososiaalinen tuki on usein tarkoituksenmukaista toteuttaa yhdessä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä yksiköissä, sosiaali- ja kriisipäivystyksenä.

Mielenterveyden hoito, terveydenhuoltolain 27 §

- Ohjaus, neuvonta ja tarpeemukainen psykososiaalinen tuki.
- Mielenterveyden häiriöiden ehkäiseminen, tutkimus, hoito ja lääkinällinen kuntoutus monimuotoisina palveluina.
 - Tavoitteena on edistää riittävää palveluvalikoimaa ja oikea-aikaista hoitoa.
 - Tarkoittaa muun muassa potilaan arjen elämänpiiriin vietäviä liikkuvia palveluja ja kotiin vietäviä palveluja.
- Hoidon jatkuvuus siirtymävaiheissa.
 - Tarkoituksena on vahvistaa siirtymävaiheissa tarjottavaa hoitoa niin, että hoidon alkaminen seuraavassa yksikössä tapahtuisi mahdollisimman saumattomasti ja viivytyksettä.
 - Esimerkiksi sairaalasta kotiin, nuorten palveluista aikuisten palveluihin siirryttäessä.
- Hoitoa toteutettava myös perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon yhteistyönä.
 - Tavoitteena toiminnallinen kokonaisuus ja esim. erikoissairaanhoidon palvelujen tarjoaminen tarkoituksenmukaisesti perusterveydenhuollon yhteydessä.
- Toimiva kokonaisuus muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa sekä hyvinvointialueella ja kunnissa tehtävän mielenterveyden edistämisen kanssa.
- Aluehallintovirastojen tulee järjestää vuosittain lasten ja nuorten mielenterveyden hoidon ja sosiaalihuollon mielenterveystyön työnjaon kehittämiseksi alueelliset yhteistyökokoukset

Päihde- ja riippuvuushoito, terveydenhuoltolain 28 §

- Ohjaus, neuvonta ja tarpeenmukainen psykososiaalinen tuki.
- Päihdehäiriöiden ja muiden riippuvuushäiriöiden ehkäiseminen, tutkimus, hoito ja kuntoutus monimuotoisina palveluina.
- Hoitoa on annettava henkilön, hänen perheensä ja muiden läheistensä tuen, hoidon- ja kuntoutustarpeen perusteella.
- Potilaalle on turvattava hänen tarvitsemansa terveyden- ja sairaanhoidon kokonaisuus.
- Hoitoa on toteutettava myös perusterveydenhuollon ja erikoissairanhoidon yhteistyönä.
 - Yhtenäiset kiireettömän hoidon perusteet (STM 2019:2) koskevat paitsi aikuisten, myös lasten ja nuorten päihdehäiriöiden hoidon työnjakoa ja yhteistyötä perusterveydenhuollon ja erikoissairanhoidon välillä sekä yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa
- Hoidon jatkuvuus siirtymävaiheissa.
- Toimiva kokonaisuus muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa sekä ehkäisevän päihdetyön kanssa.

Päihde- ja riippuvuushoito

- Kiireellisen hoidon (terveydenhuoltolaki 50 §) täsmentäminen.
 - Kiireellisellä hoidolla tarkoitetaan myös päihteen käytöstä johtuvaa välitöntä vieroitushoidon tarvetta.
- Opioidiriippuvuuden vieroitus- ja korvaushoito opioidilääkkeillä (terveydenhuoltolaki 28 a §).
 - Opioidiriippuvaiselle potilaalle voidaan antaa vieroitus- tai korvaushoitona opioidilääkkeitä.
 - Toimintayksikössä, jossa on tällaisen hoidon antamiseen perehtynyt hoidosta vastaava lääkäri ja toiminnan edellyttämä muu henkilökunta sekä soveltuvat tilat.
 - Sosiaali- ja terveysministeriön asetus opioidiriippuvuuden vieroitus- ja korvaushoidosta opioidilääkkeillä (642/2023), voimaan 1.5.2023.
- Sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymä hoito huumausainerikoksissa (terveydenhuoltolaki 78 b §)
 - Rikoslain 50 luvun 7 §:n mukaan huumausaineen käytöstä ja huumausaineen käyttöön liittyvästä rikoksesta voidaan jättää syyte nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos rikoksesta epäilty tai tekijä on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon.
 - Hoidolla tarkoitetaan hoitoa, jonka tavoitteena on saada huumausaineen käyttöön tai siihen liittyvään muuhun huumausainerikokseen syyllistyneeksi epäilty lopettamaan huumausaineiden käyttö tai ehkäistä ja hoitaa epäillylle huumausaineiden käytöstä aiheutuvia terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja.
 - Sosiaali- ja terveysministeriön asetus huumausainerikoksista epäillyille tai huumausainerikoksiin syyllistyneille hoitoa antavista toimintayksiköistä (1371/2022): Hoitoa voidaan antaa päihde- ja riippuvuushoitoa tai erikoissairaanhoitoa toteuttavassa toimintayksikössä.
- Työnohjauksen laajeneminen 1.7.2023 lukien päihde- ja riippuvuushoitoon (terveydenhuoltolaki 78 c §).
 - Aiemmin ollut jo voimassa mielenterveydenhoitoa koskien.
 - Hyvinvointialueen on järjestettävä toimiva työnohjaus henkilöstölle, joka työskentelee mielenterveyden hoitoa tai päihde- ja riippuvuushoitoa antavissa yksiköissä.

Sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyö

- Sosiaalihuoltolain aiempaa päihdetyön pykälää (24 §) täydennetty ja täsmennetty.
- Sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyöhön kuuluvat kaikki sosiaalihuoltolain 14 §:n mukaiset palvelut, jos ne vastaavat asiakkaan tuen tarpeisiin:
 - Neuvonta ja ohjaus
 - 14 §:n mukaiset palvelut joko yleisinä sosiaalipalveluina tai päihde- ja riippuvuustyön erityisinä palveluina
- Raskaana olevalla henkilöllä on oikeus saada välittömästi riittävät päihteettömyyttä tukevat sosiaalipalvelut.
- Palveluja on annettava henkilön, hänen perheensä ja läheistensä tuen tarpeiden perusteella.
- Lapsella ja hänen perheellään on oikeus saada viipymättä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalipalvelut (13 §).
- Toimiva kokonaisuus muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa sekä kunnissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön kanssa.

Sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyön erityiset palvelut

- Uutena pykälänä 24 a § *Päihde- ja riippuvuustyön erityiset palvelut:*
 - Tarkoitetaan päihteiden ongelmakäytöstä tai muusta riippuvuuskäyttäytymisestä johtuvaan tuen tarpeeseen *kohdennettuja palveluja*.
 - Sellaisina on järjestettävä *ainakin sosiaalityötä, sosiaalihojausta, sosiaalista kuntoutusta ja asumispalveluja* (tarpeen mukaan avo- tai laitospuoleisena).
 - Päihde- ja riippuvuustyön erityisenä palveluna annettava sosiaalinen kuntoutus voi olla esimerkiksi yhteisö- tai perhekuntoutusta ja sen tavoitteena on päihteettömän elämän tukeminen.
 - Päihde- ja riippuvuustyön erityisiä palveluja tulee sovittaa yhteen päihde- ja riippuvuushoidon kanssa 2 a §:n mukaisesti.
- Uutena pykälänä 24 b § *Päiväkeskus päihdetyön erityisenä palveluna* => voimaan 1.7.2023
 - Hyvinvointialueen on järjestettävä päihteitä ongelmallisesti käyttäville henkilöille päiväkeskuspalvelua, jossa perustarpeisiin vastaamisen lisäksi tarjotaan sosiaalihojausta.
 - Palvelua tulee järjestää myös päihtyneille ja siinä on oikeus asioida nimettömänä.

Sosiaalihuollon mielenterveystyö

- Sosiaalihuoltolain mielenterveystyön pykälää (25 §) täsmennetty ja täydennetty.
- Ohjaus ja neuvonta sekä sosiaalihuoltolain 14 §:ssä tarkoitetut sosiaalipalvelut joko yleisinä tai erityisesti psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvaan tuen tarpeeseen vastaavina palveluina.
- Yksilön ja perheen psykososiaalinen tuki ja yksilön ja yhteisön psykososiaalisen tuen yhteensovittaminen.
- Palveluja annettaessa ja kehitettäessä on huomioitava perheen ja muiden läheisten 11 §:ssä tarkoitettu tuen tarve.
- Lapsen oikeus saada välttämättömät sosiaalipalvelut (13 §).
- Toimivan kokonaisuus muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa sekä hyvinvointialueella ja kunnissa tehtävän mielenterveyden edistämisen kanssa.
- Aluehallintoviraston tulee järjestää vuosittain lasten ja nuorten mielenterveystyön ja mielenterveyden hoidon työnjaon kehittämiseksi alueelliset yhteistyökokoukset.

Sosiaalihuollon mielenterveystyön palvelut

- Uusi pykälä *25 a § Mielenterveystyön palvelut.*
- Tarkoitetaan erityisesti psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvaan tuen tarpeeseen kohdennettuja palveluja.
- Sellaisina on järjestettävä ainakin asumispalveluja, sekä niiden yhteydessä annettavaa sosiaaliohjausta, sosiaalityötä ja sosiaalista kuntoutusta.
- Sosiaalihuollon mielenterveystyön palvelut täydentävät muita 14 §:ssä tarkoitettuja yksilön mielenterveyden tukemiseksi tarvittavia palveluja.

Muita sosiaalihuoltolakiin tulleita muutoksia

- Yhteisösosiaalityö ja etsivä työ (sosiaalihuoltolaki 7 a §)
 - Hyvinvointialueen järjestämää yhteisösosiaalityötä toteutetaan yhteistyössä alueen asukkaiden, kuntien, järjestöjen ja seurakuntien kanssa.
 - Osana yhteisösosiaalityötä tai muita sosiaalipalveluja tulee järjestää syrjäytymistä vähentävää etsivää työtä > voimaan tältä osin 1.7.2023.
 - Etsivän työn tavoitteena on tunnistaa ja löytää tuen tarpeessa olevia henkilöitä ja ohjata heitä tarkoituksenmukaisten palvelujen ja hoidon piiriin.
- Omatyöntekijää koskevat muutokset (42 §):
 - Erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän (sosiaalityöntekijän) tehtävä on hoidettava *virkasuhteessa* .
 - Erityistä tukea tarvitsevan henkilön oikeus tavata omatyöntekijänsä asiakassuunnitelmaan kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti (aiemmin mainittu vain erityistä tukea tarvitseva lapsi).
- Sosiaalisen kuntoutuksen (17 §) sisältöjä tarkennettu.
 - Palvelun tavoite, työskentelyn tavoitteellisuus ja yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen paremmin näkyviin.

Lisätietoja:

Hallitussihteeri Anu Kangasjärvi

Lääkintöneuvos Helena Vormo (terveydenhuollon palvelut)

Sosiaalineuvos Virva Juurikkala (sosiaalihuollon palvelut)

Kysymyksiä ja vastauksia: <https://stm.fi/mielenterveys-ja-paihdelainsaadannon-uudistus>

Uudistukseen liittyvä STM:n webinaari –tallenne:
<https://stm.fi/tapahtumat/2023-04-21/mielenterveys-ja-paihde-ja-riippuvuuspalvelujen-uudistus-webinaari-21.4.2023>

